

УДК 378:373.3

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ЛІВОРУКИМИ ДІТЬМИ

Шкарбан Л.В.

Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено проблему формування готовності вчителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Охарактеризовано її сутність. Визначено основні компоненти готовності до роботи з ліворукими дітьми (мотиваційний, змістовий, оцінювально-результативний). Подано результати діагностування готовності студентів I-IV курсів ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» та вчителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Ключові слова: готовність, формування, компоненти готовності, готовність вчителів початкової школи, ліворукі діти,.

Постановка проблеми. Гуманізація вітчизняної освіти передбачає особливу увагу до розвитку кожної особистості, особливо учнів початкової школи, тому одним із важливих завдань є формування готовності педагогів до реалізації особистісно орієнтованого підходу в ро-

боті з дітьми різних категорій. Особливу групу учнів початкової школи становлять ліворукі діти, загальна чисельність яких сьогодні сягає в середньому 10-30%. Багато ліворуких учнів відрізняються від своїх однолітків незвичайним сприйняттям світу, особливою логікою побудови

умовиводів, нетривіальним підходом у вирішенні завдань, високим рівнем розвитку уяви, творчого мислення, наявністю здібностей до образотворчої діяльності тощо. Водночас вони нерідко доводять важко долають традиційні алгоритми, не вміють виконувати необхідні навчальні дії, можуть бути непосидючими, надмірно емоційними, тривожними, незібраними та неорганізованими. Такі особливості ліворуких дітей часто приводять до слабких результатів під час засвоєння ними основних навчальних предметів у початковій школі [6]. Ігнорування індивідуальних особливостей ліворуких учнів і концентрація вчителів лише на їхній навчальній успішності призводить до того, що через певний час ліворуки учні потрапляють у групу хронічних невстигаючих, у них з'являється невротичний стан, а саме: порушення сну і апетиту, головний біль, страхи, заїкання, нав'язливі рухи, неадекватні реакції. З урахуванням цього вчителям і батькам ліворуких дітей необхідно враховувати зазначену особливість і здійснювати індивідуальний підхід у навчанні та вихованні. З огляду на це професійна діяльність учителя початкової школи має ґрунтуватися на засадах педагогічного діагностування, яке дасть змогу досконало вивчити особистість ліворукого учня та забезпечувати оптимальні умови для його навчально-пізнавальної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як переконують результати досліджень і практичний досвід, учителі початкової школи зазнають серйозних труднощів під час роботи з ліворукими дітьми, відтак стає очевидно необхідність їхньої спеціальної підготовки до педагогічної взаємодії з учнями окресленої категорії. На сучасному етапі ця проблема є недостатньо розробленою як у теоретичному, так і методичному аспектах. У навчальних планах підготовки майбутніх учителів початкової школи відсутні навчальні дисципліни, які розкривали б особливості та специфіку роботи педагога з ліворукими учнями методики навчання, спрямовані на навчання, розвиток і формування ліворукої дитини. Саме тому можемо констатувати наявність протиріччя, сформованих між орієнтирами традиційної освіти у підготовці майбутніх учителів початкової школи та необхідністю формування у них готовності до реалізації на практиці основоположних ідей гуманістичної парадигми.

Мета статті – проаналізувати проблему формування готовності вчителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, з'ясувати її сутність, визначити компоненти готовності.

Аналіз досліджень та публікацій. Як засвідчив проведений аналіз наукових досліджень, готовність є однією з основних умов виконання людиною своєї професійної діяльності. На думку вчених К. Дурай-Новакової, М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Леонтєва, В. Сластьоніна, готовність є однією із фундаментальних умов успішного здійснення будь-якої діяльності, її складовою, що формується і реалізується у процесі діяльності. Готовність до діяльності більшість науковців розглядають на особистісному та функціональному рівнях: як активний стан особистості, що породжує діяльність і її наслідки; як якість, яка визначає установку на розв'язання професійних ситуацій та завдань; як передумову для

цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності [4].

Так, вчена М. Дьяченко окреслює готовність як певну сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, що слугує здатністю до виконання певної діяльності на досить високому рівні [1]. С. Мартиненко, досліджуючи складові професійно-особистісної готовності вчителів початкової школи до педагогічної діяльності, акцентує увагу на необхідності діагностування у майбутніх педагогів рівня розвитку особистісних якостей, а також сформованості науково-теоретичної, психолого-педагогічної та методичної підготовки [4]. Т. Поніманська під професійною готовністю розуміє «систему інтегративних якостей, властивостей, знань і навичок особистості, зміст якої полягає в усвідомленні ролі педагога і соціальної відповідальності, прагнення активно виконувати соціальне завдання, установку на реалізацію знань, умінь і якостей особистості» [5, с. 134].

На основі зазначеного можна стверджувати, що професійну готовність вчителя дослідники переважно визначають як інтегровану якість, єдність структурних елементів, мобілізацію складових професійного та особистісного досвіду, закономірний результат спеціальної підготовки, широку і системну професійну компетентність, що включає професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість, самоаналіз. Під готовністю вчителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми ми розуміємо складне соціально-педагогічне утворення, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей, систему знань, умінь і навичок, передбачає потреби, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, установки на означену діяльність.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичних узагальнень нами встановлено, що готовність до педагогічної діяльності, як і готовність до будь-яких видів діяльності, досліджується за її складовими. Виходячи з багатоаспектного поля визначень змісту й особливостей готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, вважаємо за необхідне виокремити її стрижневі компоненти, зокрема: мотиваційний, змістовий та оцінювально-результативний. Так, мотиваційний компонент готовності вчителя до означеного виду діяльності, виявляється у стійкій позитивній мотивації, переконливості у важливості даної діяльності, усвідомленні її як необхідної умови успішного професійного становлення, ціннісних орієнтаціях, інтересах, меті, потребах, установках, готовності до подальшого професійного самовдосконалення.

Змістовий компонент як змістова складова готовності вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми виявляється у рівні теоретичної підготовки вчителів до вирішення проблем навчання і виховання ліворуких учнів у початковій школі. Він охоплює знання особливостей функціональної асиметрії мозку і проявів їх у вищих психічних функціях і діяльності ліворуких дітей; причин, що впливають на виникнення ліворукості; організації навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей ліворуких учнів; форм, методів діагностування і корекції можливих труднощів під час навчання учнів окресленої категорії; можливостей оцінки, аналізу

і прогнозу ситуації навчання на основі діагностування профілю латеральної організації.

У структурі готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми вирізняємо також оцінювально-результативний компонент, який виявляється в умінні застосовувати теоретичні знання на практиці та охоплює вміння створювати для ліворуких дітей ситуацію успіху на уроці; відібрати зміст навчального матеріалу та навчати новим предметним діям; запроваджувати методики виявлення провідної руки та латерального профілю; виявляти труднощі, які можуть виникати під час навчання; проводити роботу щодо корекції зорово-моторних координацій, моторики та уваги; здійснювати рефлексивний аналіз роботи з цією категорією дітей; працювати з батьками ліворуких учнів; надавати психологічну підтримку дітям та спілкуватися з ними.

З метою виявлення міри актуальності, значущості та цінності для педагогів такого аспекту педагогічної діяльності як робота з ліворукими дітьми; значення вчителя в попередженні та профілактиці дезадаптації учнів цієї категорії, конкретизації труднощів у їхньому навчанні та вихованні було проведено констатувальне дослідження. Зміст і характер труднощів, що виникають у педагогів під час роботи з ліворукими учнями, міра прояву симптомів дезадаптації у дітей цієї категорії вивчалися методом опитування, бесід, анкетування, інтерв'ю та психолого-педагогічного спостереження за роботою вчителів початкової школи та практичних психологів відповідних шкіл. Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що актуальність означеної проблеми для педагогічних працівників досить висока. Під час педагогічного інтерв'ю, проведеного з учителями початкових шкіл м. Києва встановлено, що кількість ліворуких дітей, які вступають до першого класу, значно зросла, межа коливається від 10% до 30% від загальної кількості учнів. Педагоги описували ситуацію в початковій школі таким чином: «Раніше була 1-2 дитини на весь клас, а зараз 5-6...», «багато ліворуких дітей», «більше, ніж раніше». Результати опитування дали змогу встановити, що всі респонденти відзначили зростання кількості дітей, які активно використовують під час письма ліву руку. На прохання описати методи і прийоми роботи, які вони використовують на практиці для подолання труднощів у навчанні цих дітей, педагоги зазначали: «Все, що можу зробити для ліворуких дітей, – посадити їх окремим рядом парт», «Навчаю однаково всіх учнів, не виділяю серед них ліворуких». На запитання про існування розбіжних особливостей ліворуких від праворуких дітей, більша половина вчителів (52%) подібні відмінності описували словами: «цікаві, творчі», «розумні», «дуже рухливі та непосидючі», «повільні», «непосидючі та неуважні», «неохайні», «погано звикають до колективу». Інші педагоги не виділяють у таких дітей жодних індивідуальних особливостей.

Досить важливим для всіх категорій опитуваних є запитання про необхідність знання методики роботи з ліворукими учнями. Так, на запитання: «Чи потрібно педагогові знати спеціальну методику роботи з ліворукими дітьми?» – всі

респонденти відповіли твердо: «Так». Дослідження засвідчило, що проблема навчання і виховання ліворуких дітей актуальна та значуща для всіх опитуваних респондентів. В той же час, аналіз питань дозволив зробити висновок про те, що конкретне вирішення проблем, які виникають у навчанні і вихованні цих дітей викликає у педагогів низку труднощів, серед яких: недосконале вміння діагностувати наявність ліворукості та виявляти провідну руку; проведення аналізу навчальних можливостей учнів і добирати навчально-пізнавальні завдання відповідно до них; відсутність знань про індивідуальні форми роботи з дітьми цієї категорії; труднощі під час вибору методів стимулювання у процесі здійснення індивідуального підходу; проблеми під час навчання письма і читання; недостатній рівень розвитку дрібної моторики; повільний темп діяльності на уроці та висока рухова активність тощо.

Аналізуючи результати проведеного психолого-педагогічного спостереження варто зазначити, що досить частою є ситуація, коли вчителі на уроках застосовують до ліворуких дітей ті ж вимоги, що і до інших учнів, оскільки навчально-виховний процес у школі будується з розрахунку на праворукого учня. У вчителів відсутні дані про стан здоров'я ліворукої дитини, її індивідуальні особливості, а це, в свою чергу, призводить до того, що педагоги «не розпізнають» особливостей в поведінці ліворукої дитини, а розцінюють їх, як «недисциплінованість» і «примхливість».

Окрім цього, для виявлення стану готовності вчителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми нами проводились бесіди зі шкільними практичними психологами. Вивчення журналів індивідуальних консультацій практичних психологів засвідчило, що в початковій школі навчання ліворуких дітей є значною проблемою, як для педагогів, так і для батьків. Варто зазначити, на думку практичних психологів, учителі стали набагато частіше звертатися за консультаціями щодо проблем, які виникають у процесі навчання ліворуких учнів. По-перше, це свідчить про збільшення кількості таких дітей, по-друге, вчителі частіше стали звертати увагу на індивідуальні особливості таких дітей. У процесі інтерв'ю респонденти виділяли об'єктивні причини збільшення кількості звернень за консультаціями. Наприклад: «Педагоги стали більше цікавитися психологією», «стало більше ліворуких учнів, які створюють проблеми для вчителя», «у школу прийшли шестирічні діти». На запитання: «Назвіть труднощі, які виникають під час навчання і виховання ліворуких дітей?» практичні психологи виділили такі: емоційну лабільність, підвищену імпульсивність і тривожність дітей цієї категорії. Наприклад, як відзначали практичні психологи: «бурхливе і хворобливе реагування» ліворуких дітей на ситуацію неуспішності сприймалися вчителями як «невихованість», «небажання підкорятися правилам шкільного життя», «агресивність» (із такими запитаннями зверталися вчителі до шкільних практичних психологів). Подібна реакція дітей, на думку самих практичних психологів, була або індивідуально-психологічною особливістю (наявність синдрому гіперзбудливості), або показником формування у дитини так званою «орієнтацією на неуспішність» – від-

чуття власної малоцінності. Компенсація особистої неспроможності в ліворуких дітей досягалася шляхом протидії шкільним нормам у порушеннях поведінки й дисципліни.

Аналізуючи результати проведеного психолого-педагогічного спостереження, опитування, бесід, анкетування і можна стверджувати, що проблема навчання і виховання ліворуких дітей є досить актуальною як для вчителів початкової школи, так і для їх батьків. Встановлено, що педагоги частіше констатують наявність проблем і труднощів, які виникають під час навчання і виховання ліворуких дітей, але важко розуміються у виникненні їхніх причин, визначенні корекційних заходів. Причина, що створює певну ситуацію, на наш погляд, полягає в тому, що вчителі недостатньою мірою володіють знаннями про індивідуальні особливості дітей цієї категорії, можливості та шляхи педагогічної корекції, не усвідомлюють значущості та цінності даного аспекту педагогічної діяльності.

На основі діагностування вчителів початкової школи і шкільних практичних психологів, нами було розроблено методіку дослідження для студентів I-IV курсів ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка – майбутніх учителів початкової школи, з метою виявлення стану їхньої готовності до роботи з ліворукими дітьми. З цією метою використовувались методи анкетування, опитування, бесіда та інтерв'ю, що передбачали виявлення мотиваційної, змістової та оцінювально-результативної готовності студентів до роботи з дітьми окресленої категорії.

Узагальнивши результати проведеного дослідження, з метою прояву мотиваційної готовності студентів до роботи з ліворукими дітьми, ми з'ясували, що на першому місці був мотив «потреба в опануванні знаннями з проблеми навчання і виховання ліворуких учнів». Такий вибір зробили 44,1% респондентів. На другому – мотив «позитивне ставлення до ліворуконості», його зазначили 22,1% опитаних. Мотив «прагнення досягти успіху в педагогічній діяльності» вибрали 15,3% респондентів. На четвертому – мотив «стійкий інтерес до змісту роботи з ліворукими дітьми», його вибрали – 10,2%. Мотив «бажання пошуку способів вирішення педагогічних ситуацій під час роботи з ліворукими учнями» обрали 8,5% опитаних.

З метою виявлення змістової готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми використовувались такі методи, як: анкетне опитування, аналіз продуктів учнівської діяльності; статистичні дані, що спрямовувались на вияв знань респондентів про сутність роботи з ліворукими учнями. Зокрема, виявлення знань студентів про сутність роботи з ліворукими дітьми здійснювалось шляхом анкетування, в яке було включено такі питання, як: «Як Ви розумієте сутність поняття «ліворуконість»?», «Чи є поняття «ліворуконість» і «лівшість» синонімами?», «Обґрунтуйте сутність поняття «амбідекстр»?», «Які причини впливають на виникнення ліворуконості?», «Визначте умови організації навчання

ліворуких учнів», «Назвіть причини виникнення труднощів у ліворуких учнів?», «Які Ви знаєте діагностичні засоби для виявлення провідної руки у дитини?» Аналіз результатів анкетного опитування студентів про сутнісні характеристики роботи з ліворукими учнями початкової школи дав змогу встановити, що лише незначна частина респондентів володіє відповідними знаннями щодо сутності понять «ліворуконість», «лівшість», «амбідекстр» та особливостей роботи з ліворукими дітьми в повному обсязі. Водночас майже 48% майбутніх учителів частково готові до роботи з ліворукими учнями, а 52% – неготові. Зазначимо, що аналіз навчальних планів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта ОКР «бакалавр» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, засвідчив, що означеній проблемі не приділяється належної уваги. Питання, пов'язані з навчанням і вихованням ліворуких дітей, розкриваються у дисциплінах психолого-педагогічного циклу фрагментарно, епізодично, існує обмаль спеціальних теоретичних напрацювань, присвячених роботі з дітьми окресленої категорії, що суттєво ускладнює їхню подальшу професійну діяльність.

Наступним етапом констатувального експерименту було виявлення рівня сформованості операційно-результативної готовності майбутнього вчителя до роботи з ліворукими дітьми. Складовими операційно-результативного компоненту готовності особистості до конкретного виду діяльності є відповідні вміння та навички, які забезпечують успішне виконання цієї діяльності. Операційно-результативний компонент готовності визначається як такий, що охоплює вміння конструювати навчально-виховний процес на основі врахування індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів та забезпечується розвиненими конструктивними та діагностико-прогностичними вміннями (створювати на уроках ситуацію успіху для ліворуких учнів, виявляти труднощі у навчанні та вихованні цих дітей).

Отже, отримані результати діагностування студентів щодо їхньої практичної готовності до роботи з ліворукими дітьми засвідчили про те, що готові до такої діяльності лише незначна частина респондентів. З огляду на це, можемо стверджувати, що існує нагальна потреба у фахівцях, що мають відповідну теоретичну і практичну підготовку, здатних ефективно навчати ліворуких учнів відповідно до їхніх індивідуально-психологічних особливостей.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного діагностування вчителів початкової школи, шкільних практичних психологів і студентів – майбутніх педагогів, можемо стверджувати, що ефективність і результативність навчання і виховання ліворуких учнів значною мірою залежать від їхньої готовності до професійної діяльності, компонентами якої є мотиваційний (ціннісне ставлення до розвитку ліворуких учнів), змістовий (бажання досягти максимальних результатів під час навчання та виховання ліворуких дітей) та оцінювально-результативний (вміння створити на уроці ситуацію успіху для ліворуких учнів).

Список літератури:

1. Дьяченко М. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн.: Университетское, 1985. – 208 с.
2. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / С. М. Мартиненко. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка. 2008. – С. 30-79.
3. Мартиненко С. М. Діагностування особистісно-професійного зростання вчителя початкової школи: теоретичні основи та технології / С. Мартиненко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. праць. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – Випуск 34. – С. 377-382.
4. Мартиненко С. М. Педагогічні умови готовності вчителя початкової школи до діагностичної діяльності в особистісно-розвивальному навчанні / С. Мартиненко // Вісник Черкаського Університету: зб. наук. праць. – Черкаси, 2014. – Випуск № 24 (317). – С. 85-89.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т. І. Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – С. 129-136.
6. Туріщева Л. В. Дитина-лівша. Діагностика, корекція, підготовка до школи / упоряд. Л. В. Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 192 с.

Шкарбан Л.В.

Педагогический институт
Киевского университета имени Бориса Гринченко

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ
К РАБОТЕ С ЛЕВОРУКИМИ ДЕТЬМИ****Аннотация**

В статье освещена проблема формирования готовности учителей начальной школы к работе с леворукими детьми. Охарактеризована ее сущность. Определены основные компоненты готовности к работе с леворукими детьми (мотивационный, содержательный, оценочно-результативный). Представлены результаты диагностирования готовности студентов I-IV курсов ОКУ «бакалавр» направления подготовки «Начальное образование» и учителей начальной школы к работе с леворукими детьми.

Ключевые слова: готовность, формирования, компоненты готовности, готовность учителей начальной школы, леворукие дети.

Shkarban L.V.

Pedagogical Institute
Kiev University Boris Grinchenko

**FORMATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' READINESS
TO WORK WITH LEFT-HANDED CHILDREN****Summary**

In the article the problem of formation of readiness of primary school teachers to work with left children. The main components of readiness to work with left children (motivation, contents, Evaluation-effective). The results of diagnosing students and primary school teachers to work with left children.

Keywords: readiness, forming components of readiness, readiness classroom primary school, left-handed children.